

Araştırma Makalesi

Akordeon ailesine mensup çalgıların Türk halk oyunları müzikleri icrasında kullanım durumu

Emre Solmaz¹

Türk Müziği Bölümü, Güzel Sanatlar Fakültesi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş: 24 Mayıs 2024

Kabul: 28 Haziran 2024

Online Yayın: 30 Haziran 2024

Anahtar Kelimeler

Akordeon

Garmon

Türk halk müziği

Türk halk oyunları

Öz

Klasik Batı Müziği çalgılarından olan Akordeon, zengin ve etkileyici ses sahası özelliği olmasından kaynaklı dünyada yaygın kullanılan çalgılar arasına girmiştir. Aynı doğrultuda ülkemizde de varlığını gösteren Akordeon, Türk müzik kültüründe ve bilhassa Türk halk danslarında sıkça tercih edilen çalgılardan olmuştur. Berlin’de 1822 yılında Alman Christian Friedrich Buschmann tarafından piyano ve org çalgılarının akordunu kolaylaştırmak amacıyla üretilen çalgı, Viyanalı org ustası Cyrill Demian tarafından geliştirilmiş ve 1829 yılında akordeon olarak patenti alınmıştır. Akordeon, kısa sürede büyük bir etki yaratarak dünya genelinde yayılmıştır. Bu süreçte birçok farklı akordeon modeli geliştirilmiş ve çeşitli isimlerle anılan akordeon ailesine mensup başka çalgılar da ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, akordeon ailesinin Türk müzik kültürüne ne zaman ve nasıl girdiği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca, akordeon ailesinin Türk halk oyunlarındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Akordeon Türkiye’de Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Ege olmak üzere genellikle bu 5 bölgede icra edildiği bilinmektedir. Bu bölgelerdeki icra yoğunluğunun en büyük etkeni Anadolu’ya gelen göçlerin ağırlıklı olarak bu bölgelerde yaşamasıdır. Anadolu’da icra edilen dans türlerinde geleneksel ortamlarda akordeonun genellikle Kafkas, Bar, Horon, Hora ve Karşılama türündeki danslara eşlik ettiği görülmektedir fakat günümüzde müzik düzenlemelerinde bu çalgının Zeybek türünde danslarda özellikle kadın oyunları müziklerinde eşlik ettiğine rastlanmaktadır. Akordeon ailesinin ülkemizin muhtelif bölgelerinde yaşayan etnik kimliklerin müzik kültürlerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Bunlar genel olarak Kafkasya ve Balkanlardan göç etmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu etnik gruplar bahsi geçen çalgıları gerek halk danslarında gerekse de halk müziklerinde yoğun bir şekilde tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır.

2822-3195 / © 2024 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Solmaz, E. (2024). Akordeon ailesine mensup çalgıların Türk halk oyunları müzikleri icrasında kullanım durumu. *Türk Müziği*, 4(2), 189-204. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12631149>

Giriş

Türk müzik kültürü içerisinde önemli bir dinamik olan halk oyunları, yörelere göre çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu bu yörelerde icra edilen oyunlara yöreye özgü çalgılar ile eşlik edilmektedir. Araştırmanın konusu olan akordeon ve garmon çalgısı da ülkemizin muhtelif yerlerinde oynanan oyunlara eşlik etmede kullanılan önemli bir çalgıdır. Yaygın olarak icra edilen yöre/bölgeler; Marmara, Karadeniz, Doğu Anadolu, Ege ve İç Anadolu bölgeleridir. Neredeyse ülkenin tamamında yaygın olarak kullanılan akordeon ve garmonun Türk müzik kültüründe önemli bir yere sahip olduğunun da ayrıca bir göstergesi olduğu karşımıza çıkmaktadır.

¹ Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türk Müziği Bölümü, Ardahan, Türkiye E-mail: emre.solmaz1998@gmail.com ORCID: 0000-0002-0729-0878

Akordeon, dünya müziğinde kendine özgü bir yere sahip olan ve hem halk müziğinde hem de popüler müzikte geniş bir kullanım alanı bulan bir çalgıdır. İlk olarak 19. yüzyılın başlarında Avrupa’da geliştirilen bu çalgı, zamanla dünyanın dört bir yanına yayılarak çeşitli kültürel ve müzikal geleneklerde yer edinmiştir. Çok yönlü yapısı, farklı müzik türlerinde kullanılmasında önemli bir etken olmuştur. Akordeon, tuşlar ve düğmelerle donatılmış iki el klavyesine sahip, hava dolu bir körük sistemine dayanan bir çalgıdır. Sağ el klavyesi, genellikle piyano tuşlarına benzer şekilde düzenlenmiş beyaz ve siyah tuşlardan oluşur ve melodi çalmak için kullanılırken, sol el klavyesi bas düğmeleri içerir ve akorların çalınmasını sağlar. Bu iki klavye, akordeonistin körüğü kapatıp açarken hava akışını kontrol etmesiyle ses üretir. Akordeonun içindeki metal dilcikler, hava akımıyla titreşerek sesleri oluşturur.

Bu çalışmada akordeon ailesine mensup çalgıların Türk müzik kültüründe ve Türk halk danslarında kullanıma durumu incelenmiştir. Alan taraması yapıldığında Akordeon ve ailesinin Türk müzik kültürü ve Türk halk danslarında kullanımına yönelik çok fazla çalışmanın yapılmadığı dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın ileride yapılacak akordeon ve ailesi çalgıları konularına ışık tutacağı hedeflenmektedir.

Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

Müzik aletlerinin bir toplumdan başka bir topluma geçişi, genellikle kültürel alışverişin, göçlerin ve ticaretin etkisiyle gerçekleşir (Nettl, 2005). Akordeonun yayılması da bu bağlamda ele alınabilir. Her bölge, akordeonun sesini ve kullanımını kendi müzikal ve kültürel özelliklerine göre uyarlamıştır (Elyağutu, 2018). Bu çalışmada akordeonun bu adaptasyon süreci incelenerek çalgının yerel müzik kültürleri üzerindeki etkilerini ve bu kültürlerin akordeonu nasıl dönüştürdüğünü anlatmaktadır.

Bir müzik aletinin yeni bir toplumda benimsenmesi, sadece müzikte değil, aynı zamanda sosyal yapıda ve kültürel kimlikte de değişimlere yol açabilir. Akordeon, bu anlamda sadece bir müzik aleti değil, aynı zamanda kültürel bir sembol haline gelmiştir.

Akordeon ailesi, Türk halk oyunlarında önemli bir yere sahiptir ve bu çalgının halk müziğine katkısı, müzik folklorik açıdan dikkat çekicidir. Müzik folklorik olarak, akordeonun Türk halk oyunlarındaki rolü, bu çalgının farklı yöresel stillerle nasıl bütünleştiğini ve yerel müzikal kimliklere nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Bu çalışma, akordeonun tarihsel yolculuğunu ve farklı kültürlerdeki rolünü inceleyerek, müziğin ve çalgıların kültürler arası etkileşimdeki önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, akordeonun dans müziği ile olan ilişkisi de bu çalışmanın temel odak noktasıdır.

İlgili Literatür

Akordeon üzerine yapılan literatür taramasında sınırlı sayıda kaynağa erişebildiğimi belirtmekle birlikte, aşağıda bu alanda bulduğum önemli kaynaklardan bazıları yer almaktadır. Kerimov (2018) yaptığı çalışmada Akordeon ve akordeon ailesine mensup çalgıların tarihçesini derinlemesine incelemiş ve çalgının tarihçesi hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Kurtişoğlu, Beşiroğlu ve Kovanlıkaya (2008) yaptığı çalışmada Türkiye’de yaşayan Boşnakların kültürel kimliğinin ifade edildiği sözlü tarih tekniği, müzik ortamları ve yaşam pratikleri gözlemlenmiş, akordeon ve gusla çalgılarının kültürel kimliğin sembeleri olduğu tespit edilerek detaylı bilgiler sunulmuştur (Kurtişoğlu vd., 2008), Tekin Koçkar ve Alan Abrek Koçkar (2019) yapmış olduğu çalışmada Çerkes mızıkasının Anadolu’ya göçünü incelemiş ve Orta Avrupa’dan Anadolu’ya göç eden bu çalgıyla ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir (Koçkar & Koçkar, 2019), Koçkar ve Kaplan (2019) yapmış olduğu çalışmada Çerkes müziği ve çalgılarını incelemiş, Çerkes mızıkasının Türkiye’deki kullanımı hakkında detaylı bilgiler sunmuştur (Koçkar & Kaplan, 2019: 43). İlgar ve Polat (2023) yapmış olduğu çalışmada Kars yöresinde akordeon ve garmon çalgılarının kullanımı üzerine bir inceleme yapmış, çalgıların Kars’taki kullanım durumu hakkında bilgiler sunmuştur (İlgar & Polat, 2023). Elyağutu (2018) yapmış olduğu çalışmada akordeonun kültürlerarasılık kavramı çerçevesinde kültürel iletişim, gelişim-yayılım süreci ve etkileri gibi konular incelenmiş ve akordeonun dünyaya yayılmış olduğu ve akordeonun birer kimlik sazi olduğunu belirtmiştir. (Elyağutu, 2018).

Araştırmanın Problemi

Bu çalışma akordeon çalgısının Türk müzik kültüründe bilhassa Türk halk oyunları içerisinde nasıl bir işleve sahip olduğunu incelenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu durumdan ötürü araştırmanın problem cümlesi şu şekilde belirtilmiştir; Akordeon ailesine mensup çalgıların Türk halk oyunları müzikleri icrasında kullanım durumu nedir?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama modeli (doküman analizi tekniği) kullanılmıştır. Var olan kayıt ve belgeler tespit edilerek araştırmanın bulguları elde edilmiştir. Araştırmanın boyutunu güçlendirme adına literatür taraması yapılarak kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Veriler doküman analizi tekniğiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular ışığında sonuçlara yer verilmiştir.

Akordeon Ailesine Mensup Çalgıların Türk Müzik Kültürüne Girişi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri olan 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında, Anadolu coğrafyası önemli göç hareketlerine sahne olmuştur. Bu dönemde başlayan Balkanlar, Kafkasya, Kırım ve diğer birçok bölgeden gelen göçler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da devam etmiştir (Akçam, 2006, s. 145,170). Bu göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türkiye'nin modernleşme süreciyle yakından ilişkilidir. İmparatorluğun son dönemlerinde yaşanan siyasi istikrarsızlık, etnik çatışmalar ve toprak kayıpları, birçok insanın Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Balkanlar, Kafkasya ve Kırım gibi bölgelerden gelen göç dalgaları, çoğunlukla Türkiye'nin batı ve kuzey bölgelerine yoğunlaşmıştır (Özgür, 2010: 15,18).

Göçler, Türkiye'nin demografik yapısını derinden etkileyerek, ülkenin kültürel mozaik yapısını zenginleştirmiştir. Aynı zamanda, göç eden gruplar kendi kültürel miraslarını da yanlarında getirmiş ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yeni yerleşimler kurarak kendi topluluklarını oluşturmuşlardır (Özgür, 2010: 15,18). Bu durum, Türkiye'nin tarihinde ve toplumsal dokusunda önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. Göçlerin Anadolu'ya etkileri hem tarihçiler hem de sosyologlar için ilgi çekici bir araştırma konusu olmuştur ve bu göç dalgalarının Türkiye'nin modern kimliğini nasıl şekillendirdiği üzerine birçok çalışma yapılmıştır (İnalcık, 1994: 102,105).

Arnavutluk, Makedonya, Bosna Hersek, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi Balkan ülkelerinden Türkiye'ye gerçekleşen göçler, ağırlıklı olarak Marmara Bölgesine, bir kısmı da Ege bölgesine yerleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Çerkes bölgelerini kaybetmesinin ardından, Anadolu'ya I. Dünya Savaşı'na kadar yaklaşık 2,5 milyon Çerkes göç etmiştir. Bunun yanı sıra, milyonluk başka bir göç dalgası da Acaralılar (Gürcüler) göçü olmuştur. 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında başlayan bu göç dalgası, 1921 yılına kadar devam etmiştir. Bunların dışında Azerbaycan'dan 19. yüzyıl başlarından itibaren başlayan göçler, 93 Harbi ile birlikte artış göstermiştir. Kafkasya'dan gelen göçler Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Marmara olmak üzere genellikle bu 4 bölgeye yayılmıştır. Bu göç hareketleri, Türkiye'nin demografik ve kültürel yapısını önemli ölçüde etkilemiş ve çeşitli etnik grupların Anadolu'ya yerleşmesine yol açmıştır (Web1).

Akordeon ve akordeon ailesine mensup çalgıların Türkiye'ye göçler ve ticari ilişkiler yoluyla ulaştığı bilinmektedir. Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını bu bölgelerden göç eden topluluklar oluşturmaktadır. Göç yoluyla Anadolu'ya gelen bu topluluklar, geldikleri bölgelere kendi kültürel miraslarını taşımışlar ve Türkiye'nin etnik, kültürel ve toplumsal yapısında derin bir etkileşime yol açmıştır. Bu bağlamda, akordeon ve benzeri çalgılar, sadece müzikal bir enstrüman olmanın ötesinde bu göçlerin ve kültürel etkileşimlerin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Göçmen topluluklar, kendi geleneksel müziklerini ve çalgılarını yeni vatanlarında yaşatmış ve bu çalgılar zamanla Türkiye'nin müzikal dokusunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla, akordeon gibi çalgıların Türkiye'ye girişi, yalnızca müzik tarihinde değil, aynı zamanda sosyokültürel dönüşümlerin anlaşılmasında da önemli bir yer tutmaktadır.

Göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini koruma çabaları, akordeonun yerel müzik kültürüne entegrasyonunu hızlandırmış ve bu çalgı, Türkiye'nin müzikal çeşitliliğinin bir parçası haline gelmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Akordeon ailesine mensup çalgıların Türkiye'de Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Ege bölgelerinde yaygın olarak icra edildiği görülmektedir. Akordeon ailesinin kullanıldığı bu bölgelerdeki bazı iller: İzmir, Kocaeli,

Sakarya, Yalova, Bursa, Düzce, Kastamonu, Amasya, Eskişehir, Ankara, İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İzmir, Kayseri, Kars, Iğdır, Ardahan, Artvin, Ordu, Giresun, Samsun, Sinop, Rize, Mersin ve Balıkesir'dir.

Akordeonun Türkiye'ye girdiği ilk dönemlerde Türk Beste ve Hafif Batı müziği icrası örneklerinde yer aldığı görülmektedir. Akordeon çalgısıyla kantolar ve tangolar gibi eserlere eşlik etmiş ve bu alanda ustalaşmış birçok müzisyen bulunmaktadır. Papa Jorj, Arto Benon, Fehmi Ege, Necdet Koyutürk, Lütfü Doğan, Edvard Aris gibi ustalar, bu çalgının Türkiye'deki öncülerindendir. Akordeon kadınlar arasında da popülerdir ve özellikle Çerkes genç kızlarının sıkça icra ettiği başarılı örnekleri mevcuttur. Bu müzik geleneği, akordeonun Türkiye'deki köklü ve çeşitli müzikal kullanımlarını yansıtmaktadır (Elyağutu, 2018: 25).

Akordeon, Sovyet eğitim sistemi içerisindeki müzik eğitiminde etkin kullanılan çalgılardan biridir. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, Köy Enstitüleri müzik eğitimi politikaları bağlamında da akordeon çalgısı önemli bir yere sahip olmuştur. Köy Enstitüleri, Türkiye'de 1940'lı yıllarda kurulan ve özellikle kırsal bölgelerde eğitim ve kültür çalışmaları yaparak geniş kitlelere ulaşan önemli bir eğitim hareketidir. Akordeon, Köy Enstitüleri döneminde müzik eğitimi ve kültürel faaliyetlerde önemli bir çalgı olarak kullanılmıştır. Öğrencilere müzikal yeteneklerini geliştirme ve halk müziği kültürüyle tanışma fırsatı vermiştir.

Arif Ziya Tunç çalışmasında Köy Enstitülerinin müzik politikalarına yönelik şu bilgilere yer vermiştir; *“Enstitülerde mandolin, bağlama, akordeon, davul, zurna ve kaval gibi müzik aletlerinin bulunması zorunluydu. Genellikle mandolin ana çalgı aleti olarak benimsenmişti. Her öğrencinin bu aleti çalması ve öğrencilerine öğretebilecek düzeyde çocuk şarkıları, türkü ve marşları bilmesi gerekliydi. Mandolinin yanı sıra keman, bağlama ve akordeon çalmasını öğrenen öğrencilerde çoğunlukta idi. Her sabah güne gruplar halinde ve müzik eşliğinde oynanan yöreye uygun halk oyunlarıyla, halaylarla veya horonlarla ve hep bir ağızdan söylenen türküler ve marşlarla başlanırdı”* (Tunç, 2009: 33).

Akordeon halk oyunları etkinliklerinde ve sosyal etkileşimleri artıran eğlence programlarında da aktif rol oynamıştır. Köy Enstitülerinin kültürel mirası, Türkiye'de müzik eğitimi ve sanat faaliyetlerinin gelişiminde hâlâ etkilidir.

Fotoğraf 1. Cilavuz köy enstitüsü (Web 2)

Fotoğraf 2. Cilavuz köy enstitüsü (Web 3)

Fotoğraf 3. Akçadağ köy enstitüsü (Web 3)

Fotoğraf 4. Cilavuz köy enstitüsü (Web 4)

Son yıllarda Türkiye’de akordeona olan ilgi belirgin bir artış göstermektedir. Bu artan ilgiyi tetikleyen önemli faktörler arasında mahalli müzisyenlerin ve çeşitli projelerde akordeonu kullanarak müzik üreten sanatçıların etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Bu müzisyenler akordeonu farklı müzik tarzlarında ustalıkla kullanarak çalgının popülerliğini artırmıştır. Akordeonun kullanımıyla birlikte, Türkiye’deki müzik sahnesinde yeni bir soluk oluşturan bu sanatçılar, geleneksel ve modern müziği başarıyla harmanlayarak dinleyicilere benzersiz bir deneyim sunmaktadır. Akademik açıdan bakıldığında, bu müzisyenlerin yoğun çabaları Türkiye’nin müzikal çeşitliliğini ve enstrümantal zenginliğini artırmıştır. Akordeonun çeşitli tarzlardaki kullanımı, müzikal sınırlarını genişletirken, yerel sanatçıların ve projelerin etkileşimini de teşvik etmektedir. Bu durum, Türkiye’nin müzikal sahnesinde dinamizmi ve yenilikçiliği desteklemekte, müzikseverlere daha geniş bir repertuar sunmaktadır.

Akordeon ve garmon, müzik dünyasında çok yönlü ve yaygın bir çalgıdır. Çalgının taşınabilirliği ve güçlü sesi ile kısa sürede çeşitli müzik türlerinde ve halk oyunlarında önemli bir yer edinmiştir. Akordeon, özellikle şehirlerdeki müzik icra sahalarında popülerlik kazanmış ve halk müziğinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Türk halk müziği ve Türk sanat müziği repertuarında türküler, şarkılar ve halk danslarında sıkça yer alırken; canlı müzik performanslarında, düğün ve eğlence organizasyonlarında; popüler müzik, film ve dizi müziklerinde, caz ve dünya müziği konserlerinde, etnik müziklerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Akordeon ve ailesi, eğlencenin ve dansın vazgeçilmez bir parçası olmuş ve ses tınısı yerel müziklerin zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Türkiye’de akordeon ailesine mensup çalgıların kullanımı çeşitli devlet kurumları tarafından da desteklenmektedir. Bu alandaki en önemli kurumlardan biri Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)’dur. TRT bünyesinde halk müziği ve sanat müziği programlarında akordeonun tercih edilerek kullanılması çalgının yaygınlaşmasında katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde bulunan Türk Dünyası Müzikleri ve Devlet Halk Dansları gibi topluluklarında akordeon ve garmon kullanılması da çalgının bilinirliğini artırmaktadır. Bu kurumlar, akordeon ve garmon çalgılarını kültürel etkinliklerde ve sanatsal faaliyetlerde yer almasını sağlayarak çalgının daha geniş kitlelere ulaşmasına yardımcı olmaktadır.

Türk müzik kültürüne entegrasyonu sırasında akordeon ailesi, yerel müzik aletleri ile birlikte kullanılarak yeni müzikal türlerin oluşmasına olanak tanımıştır. Bu süreçte, akordeon hem geleneksel halk müziğinin bir parçası haline gelmiş, hem de pop, rock, blues gibi modern müzik türlerinde kullanılmaya başlanmıştır.

Akordeonun Türk müziğine kattığı değer, sadece müzikal çeşitlilikle sınırlı kalmamış, aynı zamanda farklı kültürel kimliklerin ve mirasların korunmasına da hizmet etmiştir. Bu yönüyle, akordeon, Türk müzik kültürünün zenginleşmesine ve evrenselleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Türkiye’deki Etnik Kimliklerin Müzik ve Dans Kültürlerinde Akordeon Ailesinin Yeri

Türk Halk müziği çalgıları içerisinde akordeon ailesi diğer halk çalgılarına göre daha sonradan benimsenen bir çalgı olmasına rağmen bölge halkı tarafından hızla kabul görmüş ve halk müziği çalgısı olarak Türk müzik kültürü içerisinde yer edinmiştir. Bu duruma örnek olarak Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Artvin ili ele alınabilir. Çeşitli kaynaklar ile mahalli sanatçılarla yapılan görüşmeler doğrultusunda Artvin ilinin kadim çalgılarının davul, zurna, tulum, çibon² ve kaval olduğu anlaşılmaktadır. Ancak akordeon ve garmon Artvin müzik kültüründe benimsendikten sonra diğer çalgıları geri planda bırakarak popüler çalgılar haline gelmiştir.

Artvin ilinde görülen akordeon ve garmon çalgıları, Gürcü ve diğer Kafkas topluluklarının bölgedeki varlığı ve iletişiminden kaynaklanmaktadır (Akat, 2007: 7). Bu kültürel etkileşim, Artvin’de akordeon gibi çalgıların yaygın olarak kullanılmasına neden olmuştur.

Fotoğraf 5. Artvin halk oyunları ekibi (Altıparmak, 2024)

Artvin’de akordeon genellikle halk oyunları müziklerinde Barlar ve Horonlara eşlik çalgısı olarak yer almaktadır. Günümüzde düğün, şenlik, festival, halk oyunları gösterileri ve halk oyunları yarışmaları gibi faaliyetlerde davul, zurnadan ziyade akordeonun hâkim olduğu görülmektedir. Son dönemlerde gençlerde bu çalgıya fazla ilgi duyulmakta ve bu çalgıyı öğrenme gayretinde oldukları görülmektedir.

Artvin iline hemen komşu olan Rize ilinde ise yine akordeon ailesine mensup olan diyatonik akordeon³ kullanılmaktadır. Rize’nin geleneksel müziğinde önemli bir yere sahip olan diyatonik akordeon, yörede “*armonika, armonik, el armonikası, mızıka, mozika*” gibi birkaç farklı isimle adlandırılmaktadır.

Yerel sanatçılarla yapılan görüşmelere göre bu çalgının, yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Rize’nin bazı bölgelerinde halen icra edilen bu çalgı, geçmişte olduğu kadar popüler olmasa da günümüzde kına, düğün ve şenlik gibi etkinliklerde horon icrasına eşlik etmektedir. Armonika sanatçısı Hakkı Can, akordeonun bir dönem kemençeden daha yaygın olarak kullanıldığını ifade ederek, bunun sebebini şu şekilde anlatmaktadır; “*Eskiden kemençenin sesi dışarıda duyulmazdı. Çok kalabalık horon oynanırdı, bu yüzden akordeonun güçlü sesi daha çok tercih edilirdi. Ancak, armonika ile çaldığımız melodiler yine kemençe havalarıydı.*”

Armonika Rize’nin mahalli müziğinde kadınlar tarafından sıkça icra edildiği söylenmektedir. Günümüzde kadın icracılara nazaran erkek icracıların sayısı oldukça fazladır (Can, 2023). Kadınların bu çalgıyı icra etmesi, hem müziğin toplumsal yaşamın bir parçası olduğunu hem de kadınların kültürel mirasın korunması ve aktarılmasında aktif bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

² Çibon; Doğu Karadeniz bölgesine özgü olan kamıştan yapılan sipsi benzeri bir nefesli çalgıdır. Çimon, Çimun, Çiboni gibi isimlerle de adlandırılmaktadır.

³ Diyatonik akordeon; Diyatonik akordeonlarda her bir tuş için iki farklı ses kullanılır. Her hangi bir tuş körük açılırken ve kapatılırken iki farklı nota seslendirmektedir. Yani bir tuşa körüğün hareket yönüne göre iki nota seslendirmek mümkündür (Elyağutu, 2016, s. 185).

Doğu Anadolu Bölgesinde ise akordeon ve garmon çalgılarının Kars, Iğdır ve Ardahan dolaylarında icra edildiği görülmektedir. Ardahan ve Iğdır 1992 yılına kadar Kars ilinin birer ilçesi olduğu bilinmektedir. 27 Mayıs 1992 tarihinde, Ardahan ve Iğdır'ın il statüleri kazanmasıyla Kars'tan ayrılarak il haline gelmiştir (Web 5). Günümüzde her ne kadar ayrı birer il konumunda olsalarda ortak bir kültüre sahip olduklarını söylemek mümkündür.

1915-1920 yılları arasında Batı Azerbaycan'dan Kars'a göç eden Azerbaycan Türkleri, garmon çalgılarını beraberlerinde getirmişlerdir. Bu dönemde garmon, Kars ve çevresinde popüler bir çalgı haline gelmiştir. Özellikle Tağı Ağdamlı'nın Atatürk'e 6 Ekim 1924 tarihinde "Hoş Gelişler Ola" adlı eseri çalması, garmonun bölgedeki önemini pekiştirmiştir. Ancak Tağı Bey'in ölümü, Türkiye'de garmon yapımının olmaması ve Türkiye-Rusya ticari ilişkilerinin zayıflaması sebepleri dolayısıyla bu çalgı yerini akordeona bırakmıştır. Daha sonra Azerbaycan sınırlarının Türkiye'ye açılmasıyla birlikte garmon tekrar kullanılmaya başlanmıştır (Adıgüzel, 2024).

Kars, Iğdır ve Ardahan illerinde yaklaşık 100 yıldır Kafkas türündeki oyunlarda yaygın olarak garmon ve akordeon kullanılmaktadır. Kars'ta özellikle akordeon, düğünlerin ve halk oyunlarının vazgeçilmez çalgısı haline gelmiş, akordeonsuz bir düğün neredeyse yok sayılacak kadar az olmuştur (Adıgüzel, 2024).

Kars'a göç eden şehirli Azerbaycan Türklerinin tiyatro, halk oyunları ve müzik konusundaki eğitilmiş ve yüksek kültür seviyeleri, bölgedeki diğer milletler (Yerli, Terekeme ve Kürt) tarafından kabul görmüştür. Bu durum, Azerbaycan Türk kültürünün Kars'ta baskın kültür olmasına neden olmuştur. Akordeon, her ne kadar Batı müziği çalgısı olarak bilinse de yerel müziklerdeki tınısı ile Kars düğünlerinde ve eğlencelerinde ön planda yer almaktadır (Adıgüzel, 2024).

Fotoğraf 6. Kars Kafkas halk oyunları ekibi (Adıgüzel, 2024)

Düğünlerde, festivaller ve eğlencelerde akordeonun sesiyle başlayan kutlamalar, bölgenin geleneksel müziğine özgü tınılarla coşkulu bir atmosfere bürünür. Dansın en önemli eşlik çalgısı olan akordeon ve garmon bu bölgede sosyal hayat ve kutlama ritüellerinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir.

Fotoğraf 7. Kars Kafkas halk oyunları ekibi (Adıgüzel, 2024).

Trakya yöresi olarak adlandırdığımız Marmara Bölgesinde bulunan Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerin büyük bir çoğunluğunu Balkanlardan gelen etnik gruplar oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra İstanbul, Bursa ve Ege Bölgesinde İzmir başlıca olmak üzere birçok yerde bulunan ve göçmen olarak adlandırılan bu etnik gruplarda akordeon yaygın olarak kullanılmaktadır.

Trakya bölgesinde davul ve zurna kullanımı yaygın olsa da, bölge tarihsel olarak Balkan göçmenlerinin yoğun olduğu bir yerleşim yeri olarak bilinir. Geleneksel çalgılar arasında yer alan akordeon, özellikle Boşnak topluluklarının düğün, şenlik ve halk oyunlarında kabul gören bir çalgıdır. Trakya'nın genelinde akordeon, yerel danslara, özellikle hora ve karşılama türünde danslara eşlik etmektedir. Ancak, günümüzde bu çalgı eskisi kadar yaygın olarak kullanılmamaktadır (Sakarya, 2024).

Yarışmalarda ve geleneksel etkinliklerde önemli bir rol oynamış olan bu çalgı, zamanla modern müzik aletlerinin gölgesinde kalmış ve kullanımında azalma yaşanmıştır. Günümüzde maalesef her yerde yaygınlaştığı gibi Trakya yöresinde düğünlerde akordeonun yerini org çalgısı almıştır. Ancak akordeon, Trakya'nın müzik kültüründeki yeri, bölgenin zengin kültürel dokusunu ve göçmenlerin kültürel kimliğini yansıtmaya açısından büyük önem taşımaktadır.

Akordeon, Türkiye'deki Boşnaklar arasında kültürel kimliklerinin önemli bir sembolü olarak kabul edilmiştir. Bu çalgı, 1800'li yılların sonunda Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde Bosna ve civarındaki Boşnaklar tarafından tanınmış ve serbest kamışlı bir aerofon⁴ çalgı olarak bilinir. Türkiye'ye göç eden Boşnaklar, akordeonu geleneksel çalgıları olarak benimsemişlerdir (Kurtişoğlu vd., 2008: 41,42).

Akordeonun geleneksel çalgı olarak benimsenmesi, kültürel kimliği oluşturan öğelerin zaman ve mekana bağlı olarak hiyerarşik sıralanmasındaki değişimi göstermektedir. Bosna'da üst sıralarda yer alan Osmanlılık, Müslümanlık ve Türklük gibi öğeler, Türkiye'de Yugoslavlık, Slav dili, göçmenlik ve Batınlık gibi yeni öğelerle yer değiştirmiştir. Bu yeni kimlik öğelerini simgeleyen akordeon, göçmenlik temasını yansıtarak kültürel kimlik hiyerarşisinde önemli bir yer edinmiştir (Kurtişoğlu vd., 2008: 41,42).

Günümüzde İstanbul, Bursa ve İzmir gibi büyük şehirlerde yaşayan Balkan göçmenleri arasında akordeon, halk oyunları ve geleneksel eğlencelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu çalgı, Balkan kültürünün ve müziğinin bir parçası olarak göçmenlerin yeni yaşam alanlarında da varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Akordeon, bu müzikal kimliği taşıyan önemli bir araç olarak kabul edilir ve göçmenlerin kültürel bağlarını güçlendirme ve geçmişlerini gelecek nesillere aktarma çabalarında kritik bir rol oynar.

⁴ Aerofen; Aerofonlar, sesin üfleme yöntemiyle üretildiği çalgılar olarak tanımlanır ve akordeon da bu kategoriye dahildir.

Halk oyunları ve diğer geleneksel etkinliklerde akordeonun kullanımı, sosyal toplulukları bir araya getirir ve kültürel etkileşimleri destekler. Göçmenler, akordeon eşliğinde dans ederek müziğin ve kültürel mirasın canlılığını korurlar. Akordeonun icra edilmesi, göçmen topluluklarının kendi kültürel pratiklerini ve geleneklerini yaşatma çabalarını simgeler ve görselleştirir. Bu süreç, akordeonun Türk müzik kültürü içinde önemli bir yer edinmesine ve Balkan müziğinin karakteristik özelliklerinin Türk müziğiyle harmanlanmasına olanak tanımıştır. Göçmenlerin akordeonu Türkiye’de kullanması, kültürel etkileşim ve müzikal çeşitliliği artırmış, aynı zamanda göçmen toplulukların kültürel kimliklerini koruma çabalarını desteklemiştir. Bu süreç, Türk müziğinin zenginleşmesine ve farklı kültürler arası müzikal etkileşimlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Marmara Bölgesi’nin bir kısmı ile Karadeniz ve İç Anadolu Bölgesi’nde yaşayan Gürcü ve Çerkes göçmenler, Anadolu coğrafyasına getirdikleri müzikal miraslarını akordeon, Gürcü garmonu ve Oset garmonu⁵ gibi çalgılar aracılığıyla halk müziği ve halk danslarında önemli bir şekilde sürdürmektedirler. Akordeon ve garmon gibi klavyeli çalgılar, geniş ses yelpazesi ve armonik zenginlikleri ile halk müziği icralarında çok yönlü kullanılmakta; diyatonik akordeon ise özellikle doğal tonal yapısıyla geleneksel Gürcü ve Çerkes müziğine özgü melodi ve ritimleri başarıyla icra etmektedir. Gürcü garmonu ve Oset garmonu ise kendilerine özgü teknikleri ve ses özellikleriyle bu kültürel çeşitliliğe önemli katkılar sunmaktadır.

Türkiye’de Gürcü nüfusu özellikle Karadeniz Bölgesi’nde Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya ve Tokat illerinde yoğun olarak bulunmaktadır. Aynı zamanda Marmara Bölgesi’nde de İstanbul, Yalova, Sakarya, Kocaeli, Düzce, Bursa ve Çanakkale illerinde Gürcü toplulukları yaşamaktadır. Bu bölgelerdeki Gürcüler, köklü kültürel miraslarını koruma ve yaşatma konusunda aktif bir rol oynamaktadırlar (Küçük, 2024: 102,103).

Müzik ve dans geleneği, Türkiye’deki Gürcü toplulukları için önemli bir kimlik unsuru olarak öne çıkmaktadır. Gürcü halkının geleneksel müzikleri, coşkulu dansları ve özgün çalgıları, özellikle akordeon ve garmon gibi çalgılar, dans müziğinde merkezi bir yer tutmaktadır. Akordeon ve garmon, Gürcü danslarının ritmini ve karakterini belirleyerek, topluluk içinde birlik ve dayanışmayı artırmada katkı sağlar.

Türkiye’deki Gürcü nüfusu, etkinliklerde ve festivallerde müzik ve dans aracılığıyla kültürel kimliklerini koruyarak genç nesillere aktarmaya çalışmaktadır. Bu sayede Gürcü kültürü hem kendi topluluklarında hem de Türkiye’nin genel kültürel mozağinde önemli bir yere sahiptir.

Gürcü kültürünün Türkiye’deki temsilcilerinden biri olan Celal Kılıç, Gölcük’ün Gürcü nüfusu yoğunluğuyla bilinen bir ilçesinde, Gürcü müziğinin önemli bir taşıyıcısı olarak öne çıkmaktadır. Kılıç, Gürcü geleneksel çalgıları arasında armonik⁶, akordeon ve tulumun önemine vurgu yaparak, özellikle armoniğin Gürcü müziğinde “mızık” olarak bilindiğini belirtmektedir. Gölcük’ün geçmişindeki kına geceleri, düğünler ve asker uğurlamaları gibi ritüellerde mızık kullanımının yaygın olduğunu ifade eden Kılıç, bu çalgının yapısal özelliklerinin Gürcü müziğinin çoksesliliğini ve senkronizasyonunu desteklediğini dile getirmektedir. Kadim Gürcü halkının Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki savaşların ardından 19. yüzyılda Türkiye’ye göç ettiğini ve Gölcük’ün Gürcü kültürü için önemli bir yerleşim yeri olduğunu da vurgulamaktadır (Erdal, 2021: 425,428).

Gölcük’te Gürcü müziğinin günümüzde de bazı örneklerle yaşamını sürdürdüğünü belirten Kılıç, hala düğünlerden mecilere⁷ kadar çeşitli etkinliklerde armonik/mızık çalarak ve Gürcüce şarkılar söyleyerek bu müziği temsil etmektedir. Gölcük’ün Gürcü kültürüyle özdeşleşen bu müzikal pratikleri, bölgenin kültürel çeşitliliğine ve müzikal kimliğine katkı sağlamaktadır (Erdal, 2021: 425,428).

Osmanlı topraklarına çeşitli yollarla gelen göçmenler, öncelikle geçici iskân bölgelerine, ardından kalıcı olarak kalacakları yerlere yerleştirilmiştir. Çerkesler ilk etapta Trabzon ve Samsun gibi geçici iskân bölgelerine, daha sonra ise Kütahya, Bolu-Düzce, Çorum, Menteşe, Sivas, İzmit, Erzurum, Adana, Ankara, Biga, Yalova gibi kalıcı iskân bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Çerkeslerin yerleşim bölgeleri genel olarak Sinop, Samsun, Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Yozgat,

⁵ Oset Garmonu; Rusya Federasyonu’nda, Kuzey Osetya-Alanya Cumhuriyeti’nin başkenti Vladikavkaz’daki ustalar tarafından el işçiliğiyle yapılan garmonlara “Oset Garmonu” adı verilmektedir. Günümüzde Türkiye’de de Çerkes müziği icracıları tarafından sıklıkla kullanılmaktadır (Koçkar & Kaplan, 2019: 53).

⁶ Armonik; Diyatonik akordeon

⁷ Mecidi; Türk kültüründe özellikle köy ve kasabalarda düzenlenen geleneksel toplantı ve eğlenceleri ifade eden bir terimdir. Genellikle düğünlerden önce veya sonrasında gerçekleştirilen bu etkinliklerde, gençler bir araya gelir ve geleneksel oyunlar oynarlar, müzik eşliğinde dans ederler.

Kayseri, Kahramanmaraş hattı ve Güney Marmara yöresinde Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Düzce hattında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Kütahya, Afyon, Konya, Aydın gibi illerde de Kafkas kökenli köyler bulunmaktadır (Koçkar & Kaplan, 2019: 43).

Göç tecrübesi sırasında, insanların gelenek ve kültürel dünyalarından koparamadıkları unsurlardan biri de müzik ve danslarıdır. Çerkes müziğinin temelinde Abhaz, Adige, Karaçay-Balkar, Oset, Avar, Kumuk, İnguş, Çeçen ve Gürcü halklarının geleneksel, tarihsel, etnografik, sosyo-kültürel ve folklorik ortak ses ürünleri bulunmaktadır (Koçkar & Kaplan, 2019: 44).

Kafkasya'dan göç eden Çerkesler, özellikle büyük göç ve göç sonrası dönemlerde, diyatonic akordeon olarak bilinen çalgıları beraberlerinde getirerek Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Başlangıçta Balkanlar'da kısa bir süre kalan göçmenler, geleneksel müziklerini yaşatmaya çalışmışlar, 1880'lerden itibaren batı Anadolu'ya (Balıkesir, Bursa, İzmit gibi) yerleşmişlerdir. 20. yüzyılın başlarında Karaçay-Balkarlılar ve Osetler de Rusya'da yapılan diyatonic garmonları getirmişlerdir. Ancak 1960'larda Almanya'ya yapılan işgücü göçleriyle birlikte, Çerkes mızıkasının⁸ Türkiye'ye getirilişi önemli ölçüde artmış, bu dönemde mızıkaya olan ilgi ve kullanım da yükselmiştir (Koçkar & Koçkar, 2019: 442,445).

Anadolu'da "Mızık" terimi, II. Mahmut döneminde Giuseppe Donizetti tarafından 1828 yılında kurulan "Musika-i Hümayun" adlı askeri bando okulu sayesinde tanınmaya başlamıştır. Bu okuldan yetişen müzisyenler, ülkenin çeşitli birliklerinde görev alarak halka çeşitli konserler sunmuş ve bu askeri bandolar halk arasında Mızık" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Terim, zamanla halk arasında geniş bir anlamda kullanılmaya başlamış ve Anadolu'da bağlama, davul, zurna gibi geleneksel çalgıların yanı sıra batı kökenli çalgılar için de kullanılmıştır (Koçkar & Koçkar, 2019: 462). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Anadolu'ya gelen Kafkasya göçmenleri, beraberlerinde getirdikleri çalgıyı "Çerkes Mızıkası" veya kısaca "Mızık" olarak tanıtmış ve bu isim halk arasında benimsenmiştir (Koçkar & Kaplan, 2019: 52).

Çerkes mızıkası olarak bilinen bu çalgı, Türkiye'deki Kafkas göçmenleri tarafından kullanıldığı gibi kendi dillerinde de farklı isimlerle anılmaktadır. Adige lehçelerinde "*Pşine* veya *Pşına*", Abhazca'da "*Amırzakan*", Osetçe'de "*Fandır*", Karaçay-Balkarca'da "*Tüz Kobuz*" olarak adlandırılan bu çalgı, sadece Çerkesler arasında değil, Gürcüler ve Lazlar gibi diğer gruplar arasında da kullanılmaktadır. Gürcü topluluklarının Bursa, İnegöl, Sinop ve Artvin gibi bölgelerinde "*Muzikay*", Rize yöresinde ise "*Mozika*" terimleri bu çalgı için kullanılmaktadır (Koçkar & Koçkar, 2019: 462).

1960'lı yıllardan itibaren birçok Çerkes mızıkacısı kayıt yapmaya başlamış, bu kayıtlar genellikle plaklar aracılığıyla yayılmıştır. Ancak 1980'lerden sonra akordeonun popülerleşmesiyle birlikte geleneksel Çerkes mızıkasının düğün ve toplantılarda yerini akordeonların aldığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde mızık genellikle dekoratif bir eşya olarak kullanılmıştır. 2000'li yıllardan itibaren, Çerkes mızıkası kültürünün bazı derneklerde canlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Özellikle 2007 yılında "Warada Mızık Grubu" kurulmasıyla birlikte mızık yeniden popülerlik kazanmış, gençlere nota ile öğretilmesi hedeflenmiştir. Bu süreçte, Kafkasya'daki halk dansları topluluklarının etkisiyle, mızıkanın yeni koreografilerle danslara eşlik ettiği gözlemlenmiştir. Bu gelişmeler, Çerkes mızıkası kültürünün yeniden canlanmasına katkıda bulunmuştur (Koçkar & Koçkar, 2019: 442,445).

⁸ Çerkes Mızıkası; Diyatonic akordeonun Çerkeslerde kullanılan ismi.

Fotoğraf 8. Eskişehir ili, Çifteler İlçesi, Belpınar Köyü (Karaçaylı) gençleri (Koçkar & Kaplan, 2019: 52).

Kafkasya göçmenlerinin Anadolu'ya yerleştikleri bölgelerde gelişen dans ve müzik tarzları altı farklı bölgede incelenebilir. Bu bölgeler şunlardır: Kayseri-Sivas-Kahramanmaraş (Uzunyayla) Bölgesi, Eskişehir-Kütahya-Bilecik-Afyon-Konya Bölgesi, İzmit-Adapazarı-Düzce Bölgesi, Çanakkale-Balıkesir-Bursa-İnegöl Bölgesi, Samsun-Çorum-Yozgat Bölgesi, Adana-Hatay Bölgesi. Bu bölgelerde Çerkes mızıkası kullanımı ve çalınma teknikleri arasında belirli farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar, bölge halkı tarafından ve Çerkes müziği bilenler tarafından ancak ayırt edilebilir. Örneğin, Düzce'de çalınan bir T'leperuş ile İnegöl veya Eskişehir'de çalınanlar arasında bazı teknik ve stil farkları bulunmaktadır (Koçkar & Koçkar, 2019: 463).

Türkiye'de yaşayan Çerkeslerde akordeon, Çerkes mızıkası ve Oset garmonu halk oyunları için önemli birer unsurdur ve dansın vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilirler. Bu çalgılar, geleneksel Çerkes danslarının ritmini ve melodi yapısını belirlemede kilit bir rol oynar. Özellikle Çerkes mızıkası müziğin dansla bütünleşmesini sağlayarak dansçıların hareketlerini ritmik ve melodik bir şekilde destekler. Akordeonun çalınış şekli ve melodik yapısı, dansın hareketlerini, dansın ritmik yapısını ve temposu belirlemede önemli bir etkiye sahiptir.

Dans, Çerkes kültüründe sosyal etkinliklerin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilir. Halk oyunları, toplumun kimliğini, tarihini ve değerlerini yansıtan önemli bir araç olarak görülür. Danslar, topluluk içindeki dayanışmayı güçlendirir, geleneksel değerleri korur ve yeni nesillere aktarır. Akordeon, Çerkes mızıkası ve Oset garmonu gibi çalgılar, dansın ruhunu ve karakterini şekillendirirken, dansçılar arasında bir uyum ve eşgüdüm sağlar. Bu müzikal unsurlar, Çerkes halk oyunlarının canlılığını ve devamlılığını sağlayarak kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasına yardımcı olur.

Akordeon Ailesinin Türk Halk Oyunlarındaki İşlevi

Akordeon ve garmon çalgıları Türk halk oyunları bağlamında incelendiğinde, çeşitli dans türlerine eşlik ettiği gözlemlenmektedir. Akordeon ve garmon, geleneksel icra ortamlarında özellikle Kafkas, Hora, Karşılama, Bar ve Horon gibi beş ana türde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu beş tür, Türkiye'nin farklı bölgelerine ait olup, her biri kendine özgü dansları, ritmik ve melodik yapılarıyla dikkat çekmektedir. Akordeon ailesi, bu dans türlerine zengin bir melodik altyapı sağlayarak, performansların dinamik ve coşkulu bir şekilde icra edilmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu dans türlerinin dışında zeybek türüne yönelik günümüzdeki müzik düzenlemelerinde akordeon çalgısının da kullanıldığı görülmektedir. Özellikle kadın zeybeklerinde tercih edilen akordeon, bu türün melodik yapısına uyum sağlayarak zeybek müziklerine yeni bir soluk getirmektedir. Akordeonun zeybek müziklerinde kullanımı ve bu alanda yaygınlık kazanmasına büyük katkıda bulunan önemli isimlerden biri de uzun yıllar Türk halk oyunları müziklerine hizmet etmiş Tarkan Erkan'dır. Tarkan Erkan, akordeonun büyüleyici tınısını zeybek müziğiyle ustalıkla birleştirerek, bu geleneksel halk oyununa modern bir dokunuş katmış ve geniş kitlelere tanıtmıştır. Onun emekleri akordeonun Türk

halk oyunları sahnesindeki yerini sağlamlaştırmış ve bu türde kullanılmasına ön ayak olmuştur. Bu durum, akordeonun sadece geleneksel kullanım alanlarıyla sınırlı kalmayıp, farklı dans türlerinde de uyum içerisinde kullanılabileceğini göstermektedir. Diğer bölgelerde akordeonun kullanılmamasının sebebi, Türk müziğinde yaygın olarak kullanılan koma seslerin çalgının yapısında bulunmamasının olduğu düşünülmektedir.

Akordeon ve garmon çalgılarının Türk halk oyunları içerisinde çeşitli dans türlerine eşlik etmesi, bu çalgıların esneklik ve uyum yeteneklerini gözler önüne sermektedir. Geleneksel ve modern icra ortamlarında bu çalgıların kullanımı, Türk halk oyunları müziklerinin hem korunmasına hem de yenilikçi düzenlemelerle zenginleştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, akordeon ve garmon çalgılarının Türk halk oyunları içindeki rolü, müzikal çeşitlilik ve kültürel süreklilik açısından büyük önem taşımaktadır.

Akordeon çalgısının tercih edilmesi sebeplerinden bazıları; akordeonun uzun yıllar boyunca akordunun bozulmaması, taşınabilir olması, birçok farklı sese sahip olması, insanlarda bıraktığı hissiyatı, ses şiddetini körükle ayarlayarak dış mekânda yüksek sesle, iç mekânda ise düşük sesle çalınabilmesi olduğu düşünülmektedir. Organolojik olarak iki klavyeden oluşan akordeonun melodi kısmına eşlik eden bas klavyesi sayesinde bas notaların ritmik ve armonik şekilde eşlik edebilmesi, bu çalgının tek başına bir orkestra görevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç

Çalışma sonucunda akordeon çalgısının dünyadaki yaygınlığı, Türkiye sınırları içerisinde yoğun olarak hangi etnik grupların kullandığı, hangi dans türlerinin müziklerinde kullanıldığı ve bu dans müzikleri içerisinde nasıl bir yere sahip olduğu, yaygın olarak hangi bölge ve illerde kullanıldığı ve geçmişten günümüze Türkiye'deki popülerliği gibi konular hakkında sonuçlar edilmiştir.

Akordeon ailesinin Türk müzik kültürüne girişi, özellikle göçlerin etkisiyle şekillenmiştir. Balkanlar, Kafkasya, Kırım gibi bölgelerden Türkiye'ye göç eden topluluklar, kendi kültürel miraslarını getirerek Türk müziğine zenginlik katmışlardır. Akordeon, bu göçlerle birlikte Türkiye'ye gelmiş ve çeşitli bölgelerde yerel müzik kültürüne entegre olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise eğitim politikası gereği Köy Enstitülerinde verilen müzik eğitiminde akordeonun büyük rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Köy Enstitüleri dönemi ise, Türkiye genelinde müzik eğitime büyük katkı sağlamış ve akordeonun yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Diğer çalgılarla birlikte öğrencilere öğretilen akordeon, halk müziği icrasında ve sosyal etkinliklerde aktif olarak kullanılmıştır.

Akordeonun Türkiye'de Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Ege olmak üzere genellikle bu 5 bölgede icra edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bölgelerdeki icra yoğunluğunun en büyük etkeninin Anadolu'ya gelen göçlerin ağırlıklı olarak bu bölgelerde yaşamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Elde edilen bir diğer sonuç ise Akordeon ve garmon gibi çalgıların Türk halk oyunları müziklerinde önemli bir rol oynamasıdır. Bu çalgılar genellikle dans müziğinde eşlik saz olarak kullanılır ve halk oyunları ekiplerinin performanslarında vazgeçilmez bir unsurdur (Akpınar, 2001: 22). Anadolu'da icra edilen dans türlerinde geleneksel ortamlarda akordeonun Kafkas, Bar, Horon, Hora ve Karşılama türündeki danslara eşlik ettiği görülmektedir fakat günümüzde müzik düzenlemelerinde bu çalgının Zeybek türünde danslarda özellikle kadın oyunları müziklerinde eşlik ettiğine rastlanmaktadır. Gelenekselde olmayıp müzik düzenlemelerinde kullanılmasının müzik yönetmenlerinin bir tercihi olduğu düşünülmektedir. Akordeon, bu bölgeler dışında pek fazla kullanılmamış olsa da, zeybek gibi danslarda görüldüğü üzere, koma sesler içermeyen halk oyunları müziklerinde denenerek diğer bölgelerdeki dans türlerinde de kullanılabilir.

Artvin ilinde akordeon ve garmon gibi çalgıların Gürcü ve diğer Kafkas topluluklarının etkisiyle bölgede popüler hale geldiği görülmektedir. Benzer şekilde, Rize'de diatonik akordeonun önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiş, özellikle kadın sanatçılar aracılığıyla bu çalgının kültürel mirası korumak ve aktarmak için kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise Kars, Iğdır ve Ardahan illerinde akordeon ve garmonun yaygın olarak kullanıldığı, özellikle düğünler ve halk oyunları gibi etkinliklerde vazgeçilmez olduğu görülmüştür (Şengül, 2017: 58). Bu bölgelerdeki Azerbaycan Türklerinin göçüyle garmonun bölgede popüler hale geldiği ve müzik kültürüne katkı sağladığı belirtilmektedir. Marmara Bölgesinde ise Balkan göçmenlerinin yoğun olduğu yerlerde akordeonun kullanımı yaygın

olmasına rağmen, günümüzde eski popülerliğini kaybettiği sonucuna varılmıştır. Boşnak topluluklarının düğün ve halk oyunlarında akordeonu yaygın olarak kullandıkları ancak modern müzik aletlerinin yaygınlaşmasıyla bu kullanımın azaldığı sonucuna varılmıştır.

Kafkasya'dan gelen Gürcü ve Çerkes topluluklarının Anadolu'ya getirdikleri müzikal mirası Diatonik Akordeon, Gürcü Garmonu ve Oset Garmonu gibi çalgılar aracılığıyla sürdürdükleri sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes toplulukları, özellikle Karadeniz Bölgesi'nde ve Marmara Bölgesi'nde yoğun olarak yaşamaktadır. Gürcüler genellikle Artvin Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya ve Tokat gibi illerde bulunurken, Marmara Bölgesi'nde ise İstanbul, Yalova, Sakarya, Kocaeli, Düzce, Bursa ve Çanakkale'de yerleşim gösterirler (Küçük, 2024: 102,103). Bu bölgelerdeki Gürcü toplulukları, köklü kültürel miraslarını koruma ve yaşatma konusunda aktif bir rol oynamaktadırlar. Çerkezler ise Türkiye genelinde daha geniş bir coğrafyada yayılmış durumdadır. Sinop, Samsun, Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Yozgat, Kayseri, Kahramanmaraş gibi illerde ve Güney Marmara yöresinde Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Düzce gibi bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Çerkezlerin Anadolu'ya göçleri genellikle 19. yüzyılın başlarına dayanmakta olup, kendi kültürel kimliklerini müzik ve danslarıyla sürdürmektedirler (Koçkar & Kaplan, 2019: 44). Geleneksel Çerkes müziği ve halk oyunları genellikle mızika olarak adlandırılan Diatonik akordeon ve Oset garmonu gibi çalgılarla icra edildiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, akordeon ve garmon Türkiye'de çeşitli bölgelerde farklı kullanım alanları bulunmuş ve yerel müzik kültürlerinde önemli bir yer edinmiştir (Akpınar, 2001: 22). Bu çalgılar, hem geleneksel halk müziği ve halk oyunları icralarında hem de modern müzik sahnelerinde aktif olarak kullanılmakta olduğu tespit edilmiş, böylece Türkiye'nin müzikal çeşitliliğine katkıda bulunan bu çalgıların konumuz olan Türk halk oyunları müziklerinde önemli bir yer kapladığı bazı bölgelerde vazgeçilmez bir çalgı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bilgilendirme

Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler uzman görüşü kapsamında olup, kendilerinin izinleri alınmıştır, etik bir izin gerektirmemektedir.

Yazar Özgeçmişi

Öğr. Gör. **Emre Solmaz**, halen Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde çalışmaktadır. Mezuniyetleri şu şekildedir. Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı/Türk Halk Oyunları Bölümü/ Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Disiplinlerarası Sanat ve Tasarım Bölümü (YL Tez Aşaması). Solmaz, Gürcistan ve Doğu Karadeniz Bölgesinde dans ve müzik araştırmaları yapmakta ve çalışmalarını sürdürmektedir. Akordeon ve garmon çalgılarıyla birçok sanatçıya konser, albüm, televizyon programları gibi platformlarda eşlik eden Solmaz'ın

Gürcü dans müziklerinden oluşan bir albümü ve bir tekli çalışması bulunmaktadır. Kurum: Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Ardahan, Türkiye. E-mail: emre.solmaz1998@gmail.com ORCID: 0000-0002-0729-0878

Academia: <https://ardahan.academia.edu/EmreSolmaz>

Kaynakça

- Akat, A. (2007). Doğu Karadeniz Bölgesi Müziklerinin Popülerleşme Süreci ve Etkilenimleri. *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, (s. 7). Ankara.
- Akçam, T. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Göçler ve Göç Politikaları. Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Cilt 2, s. 145,170). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akpınar, H. (2001). *Giresun Karşılması İle Trakya Karşılmasının Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Elyagutu, A. A. (2016, Mayıs). *Tuşlu ve Körüklü Çalgılar Evreninde Metotlar Üzerinde Karşılaştırmalar İdeal Bir Akordeon ve Garmon Metot Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elyagutu, A. A. (2018). *Kültürlerarasılık Çerçevesinde Akordeon Çalgıları ve Kültürel İletişim. IV Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi*, (s. 25). Muğla.
- Erdal, G. (2021). Gürcü Müziğinin Gölcükteki Temsilcisi "Celal Kılıç". *International Marmara Social Sciences*, (s. 425, 428).

- İlgar, K., & Polat, S. (2023). *Mahalli Sanatçı Gökhan Azizoğlu'nun Anlatımıyla Kars Yöresinde Akordeon ve Garmon İcracılığı*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- İnalçık, H. (1994). *Osmanlı Devleti'nde ve Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Politikası*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Kerimov, R. (2018). İnceleme, Akordiyon ve Benzeri Armonikaların Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir. *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, 17, 87-101.
- Koçkar, A. A., & Kaplan, A. (2019). Çerkes Müziği ve Çalgıları. *Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi* (11), 51.
- Koçkar, T., & Koçkar, A. A. (2019). Orta Avrupa'dan Anadolu'ya Bir Çalgının Yeni Kimliği: Çerkes Mızıkası. *Folklor Akademik Dergisi*, 2(3), 440-469.
- Kurtişoğlu, F. B., Beşiroğlu, Ş. Ş., & Kovanlıkaya, Ç. (2008). *Boşnak kültürel kimliğinin sembolleri: Akordeon ve Gusla*. *İTÜ Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 35-44.
- Küçük, İ. E. (2024). *Anadolu Gürcü Dans Tarihi*. İstanbul, Maltepe: Heyamola Yayınları.
- Nettl, B. (2005). *The Study of Ethnomusicology: Thirty -three Issues and Concepts (Etnomüzikoloji Çalışmaları: Otuzüç konu ve kavramlar)*. İllinois Üniversitesi.
- Özgür, N. (2010). Türkiye'de Göç ve Toplumsal Değişim. *Göç Dergisi*, 15, 15-18.
- Şengül, C. (2017). Kafkasya'da Halk Müziğinin Doğu Anadolu Bölgesinde İzleri. 1. *Uluslararası Kafkasya Halk Kültürü Kongresi*, (s. 58). Kars.
- Tunç, A. Z. (2009). Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 30-34.

Elektronik Kaynaklar

- Web 1.** https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_dağılma_dönemi_göç
- Web 2.** <http://www.cilavuz.org/icerik/cilavuz-koy-enstitusu-nun-kurulusu>
- Web 3.** <https://www.kemalyalcin.com/yazilar/egitim/koy-enstituleri-80-yasinda/>
- Web 4.** <http://www.cilavuz.org/foto/cilavuz-koy-enstitusu-sanat>
- Web 5.** <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21247.pdf>

Kişisel Görüşmeler

- Bekir Sakarya, 2024 Nisan
- Çetin Adıgüzel, 2024 Mayıs
- Hakkı Can, 2023 Ağustos
- Utku Can Altıparmak, 2023, Nisan

The usage status of instruments belonging to the accordion family in the performance of Turkish folk dance music

Abstract

Accordion, one of the classical Western Music instruments, has become one of the most widely used instruments in the world due to its rich and impressive sound field. In the same vein, the Accordion, which also exists in our country, has become one of the frequently preferred instruments in Turkish musical culture and especially in Turkish folk dances. The instrument, invented in Berlin in 1822 by the German Christian Friedrich Buschmann to facilitate tuning of pianos and organs, was further developed by Viennese organ builder Cyrill Demian and patented as the accordion in 1829. The accordion quickly made a significant impact and spread worldwide. During this process, numerous different accordion models were developed, and other instruments belonging to the accordion family emerged under various names. This study thoroughly examines how the accordion family entered Turkish music culture and discusses its significance in Turkish folk dances. It is known that the accordion is predominantly performed in five regions in Turkey: the Black Sea, Eastern Anatolia, Central Anatolia, Marmara, and Aegean regions. The primary factor contributing to its prevalence in these regions is the substantial migration to Anatolia, with migrants predominantly settling in these areas. In Anatolia, the accordion is commonly used in traditional dance genres such as Caucasian, Bar, Horon, Hora, and Karşılama. However, in contemporary music arrangements, the accordion is notably found accompanying Zeybek dances, especially in women's dance music. The presence of the accordion family in the music cultures of various ethnic identities residing in different regions of Turkey has been observed. These ethnic groups are generally identified as having migrated from the Caucasus and the Balkans, and it has been concluded that they extensively prefer these instruments in both folk dances and folk music.

Keywords: Turkish folk dances, Turkish folk music, accordion, garmon